

НАЦІОНАЛІЗМ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: ЩО У НИХ Є СПІЛЬНЕ ТА ЧИМ ВОНИ РІЗНЯТЬСЯ

*До істини докопуться тільки той,
хто чітко визначає значення слів.*

Володимир Монастирський
доктор мед. наук,
професор
Львівського національного
медичного університету
ім. Данила Галицького,
м. Львів

Українці протягом сторіч були бездержавною нацією. Цілком природно, що в таких умовах у них сформувався *український націоналізм визволення*, який постійно спонукав їх до *національно-визвольної боротьби*. Проте після того, як у 1991 році був ухвалений “Акт проголошення незалежності України”, здавалося, що **справу зроблено — українці досягли своєї мети**. З того часу майже вся еліта української нації стверджує, що націоналізм нам більше не потрібний, а потрібна тільки вагома національна ідея. У зв’язку з цим постає питання: *Чи справді українцям націоналізм більше не потрібний?*

Ця стаття присвячена саме пошуку обґрунтованої відповіді на поставлене запитання, а для цього потрібно, *по-перше*, визначити сутність як націоналізму, так і національної ідеї, а *по-друге*, з’ясувати, що для них є спільним і чим вони різняться.

Проте спочатку треба відповісти на інше запитання, а саме:

Чи українці досягли своєї мети, чи стали вони повноправними господарями у своїй країні?

Склалася ситуація, коли українці змушені продовжувати національно-визвольну боротьбу вже у формально своїй державі. Ця боротьба триватиме ще довго, мабуть аж до того часу, поки в Україні запанує *націократія* як різновид демократії.

Тому українцям відкидати націоналізм ще дуже й дуже зарано. Мало того, нижче буде показано, що допоки існують нації, відмовитися від націоналізму в принципі неможливо.

У цьому зв’язку варто згадати думку видатного діяча національно-визвольного руху Італії *Джузеппе Маціні*, який ще 200 років тому, коли Італія була провінцією імперії, стверджував, що **тільки та нація перемагає у своїй країні, яку очолює еліта, наснажена філософією націоналізму**. Цю тезу повністю підтвердив досвід національно-визвольної боротьби усіх національних держав, зокрема європейських.

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛІЗМУ. Націоналізм насправді — це **явище природи, своєрідний феномен** і саме його вже понад два сторіччя вивчає багато дослідників різних країн світу. Результати їхніх досліджень дають підстави сформулювати положення щодо сутності націоналізму.

Слово “*націоналізм*” походить від слова “*нація*”, а вони разом є продуктом довготривалої еволюції суспільства від сім’ї до роду — племені — етносу і так аж до нації і націоналізму. Тому є підстави стверджувати, що немає нації без націоналізму, так само як немає націоналізму без нації, — вони утворюють єдине ціле.

Націоналізм, з одного боку, — це система філософських, політичних, правових, моральних та духовних поглядів, а з другого — це **вся діяльність нації, її практика**, яку вона проводить відповідно до зазначених націоналістичних поглядів.

Націоналістичні погляди, в той же час, формуються на базі **основного принципу світогляду нації**. Архіважливим є те, що цей принцип *генетично детермінований (визначений)*, про що свідчать такі дані. Відомо, що усі живі істоти — від одноклітинних організмів аж до людини, вимушені постійно боротися за їжу і територію, а люди ще й за ресурси. Для того, щоб вижити у цій боротьбі, вони змушені завжди і у всьому надавати перевагу *власним інтересам та інтересам своїх видів*, чи у людей — *інтересам своїх націй* перед всіма іншими інтересами. А сучасні досягнення генетики дають підстави стверджувати, що живих істот до такої поведінки змушують їхні *генетичні програми*.

Якраз цей **генетично визначений принцип** надання людьми переваги своїм власним інтересам та інтересам своїх націй перед такими ж інтересами всіх інших націй і є основним принципом світогляду нації.

Оскільки кожна нація має чотири основні види інтересів — політичні, економічні, культурні та духовні, то відповідно до них розрізняють чотири види націоналізму — **політичний, економічний, культурний та духовний**.

Стосовно **політичного націоналізму**, то він має два різновиди — **націоналізм визволення**, який формується тільки у поневолених, бездержавних націй, і **націоналізм творення**, який формується у всіх націй, але передовсім у націй, які вже мають свої держави. Кожен із них виконує свою історичну місію: націоналізм визволення — мобілізує націю для здобуття своєї власної національної держави, а націоналізм творення — мобілізує націю для досягнення нею своєї економічної, культурної чи духовної мети, зокрема в умовах вже створеної власної національної держави.

Проте тут варто особливо наголосити, що серед чотирьох видів націоналізму на особливу увагу заслуговує **духовний націоналізм**, оскільки він має вирішальне значення для збереження нації та національної держави.

Кожна нація має свою **духовність**, а вона, як і духовність окремої людини, — **це не тільки і навіть не стільки її релігійність чи побожність, скільки специфічна сутнісна властивість нації, її моральний світ**.

Ось чому нація — **це передовсім духовна спільнота**, яка має духовний суверенітет і за всяких умов намагається зберегти і відтворити свій духовний простір та забезпечити духовність усіх сфер свого буття в процесі перетворень фундаментального рівня.

Саме тому для довготривалого життя будь-якої нації потрібний насамперед **духовний суверенітет зі своєю духовністю і духовним простором**, бо без цього її вік в історичній перспективі буде недовгий. Відомо, що нація, яка вміє тільки запозичувати чужі фундаментальні еталони, зразки, норми та чужі фундаментальні системи мотивацій, ніколи не може бути вільною, її рано чи пізно завойовують, або вона погодиться на

добровільне рабство чи зникне. Тому з погляду перспектив існування будь-якої нації-держави **духовний суверенітет є визначальним**, оскільки виявилось, що коли нація має духовний суверенітет, зберігає та відтворює власний духовний простір, то їй не страшні навіть втрати економічного чи культурного суверенітету, бо їх вона раніше чи пізніше зможе відновити.

Є всі підстави стверджувати, що національна держава існує так довго, як довго вона здатна захищати духовність своєї нації, а точніше — її духовний суверенітет.

***Денаціоналізація** — це втрата нацією своєї духовності, національної свідомості та національної ідентичності (мови, культури, історії тощо), що призводить до втрати нею бажання мати свою окрему державу і творити в ній своє майбутнє.*

Нації-поневолювачі, знаючи про такі можливості етноциду, протягом сторіч широко використовували його з метою пригнічення у поневоленних ними націй їхнього природного націоналізму, тобто з метою їх денаціоналізації та занепаду. Прикладом цього є етноцид української нації, який упродовж століть здійснювали інші нації.

***Природний націоналізм** — це передовсім своєрідна імунна система нації, яка захищає її від денаціоналізації.*

Усе сказане дає підстави стверджувати, що для збереження, зміцнення та розбудови Української Національної Держави українцям конче потрібно повністю відновити свій духовний суверенітет із своєю духовністю і духовним простором, а для цього їм потрібно терміново приступити до відродження свого *природного націоналізму*.

Тут важливо наголосити, що *ідеологія природного націоналізму* не має нічого спільного з будь-якою іншою ідеологією і передовсім з такими вкрай реакційними ідеологіями як *шовінізм, фашизм, нацизм*, оскільки *ідеологія націоналізму — це генетично визначене явище, тоді як всі інші ідеології — це штучні витвори тільки людського розуму*. Разом з тим слід зазначити, що у певних націй на націоналізм може нашаровуватися шовінізм, фашизм чи нацизм і **уражати його**, однак *це трапляється передовсім із націоналізмом націй-поневолювачів*. Наприклад, націоналізм російської нації, яка сторіччями є нацією-поневолювачем, постійно уражений великоросійським шовінізмом.

***Націоналістичний політичний рух** — це рух, який формується на базі ідеології націоналізму. Він здатний політично згуртувати націю і змобілізувати її до дій, тобто він є засобом об'єднання та активізації людей для досягнення спільної політичної, економічної, культурної чи духовної мети нації.*

Цей політичний рух призводить до створення націоналістичних політичних партій та молодіжних і громадських організацій — утворень, які позначають терміном **“організований націоналізм”**.

Незважаючи на все сказане про націоналізм, деякі представники української еліти виступають проти нього і виступають тому, що, на їхню думку, він змушує нації ізолюватися, замикатися самим у собі та вибудовувати стінки між собою. Насправді це не відповідає дійсності, оскільки націоналізм, навпаки, — проголошує принцип співробітництва всіх націй-держав, але на засадах рівності, справедливості та гуманізму. Яскравий приклад цього — Європейський Союз, який за своєю суттю є інтернаціональним союзом національних (а, фактично, націоналістичних) держав, або інакше — союзом рівноправних націоналістичних держав.

Усе сказане вище дає підстави стверджувати, **що націоналізм має дуже велике значення не тільки для кожної окремої нації, але й для людства загалом.**

Одночасно все сказане дає можливість визначити значення слова “націоналіст”.

***Націоналіст** — це людина, котра інтереси якоїсь конкретної нації, інтереси політичні, економічні, культурні та духовні, завжди ставить на перше місце перед такими ж інтересами всіх інших націй.* Причому, справжнім націоналістом є тільки та людина, яка зазначені інтереси певної нації ставить на перше місце не тільки перед такими ж інтересами всіх інших націй, *але й перед своїми власними, груповими, корпоративними чи партійними інтересами.*

З цього визначення випливає, що *українськими націоналістами* можуть бути **не тільки етнічні українці**, але й **українці іншого етнічного походження** — єврейського, польського, російського, татарського тощо, коли всі зазначені інтереси української нації вони будуть ставити на перше місце перед такими ж інтересами всіх інших націй.

Важливо зазначити, що реально існує два види націоналістів — усвідомлені, які можуть бути організованими і неорганізованими, та неусвідомлені націоналісти.

***Усвідомлені націоналісти** — це люди, які добре розуміють справжню сутність націоналізму, тому вони визнають себе націоналістами і завжди чинять як націоналісти усвідомлено. Саме вони звичайно об'єднуються в організовані політичні, громадські чи молодіжні націоналістичні структури.*

***Неусвідомлені націоналісти** — це люди, які завжди чинять як справжні націоналісти, але вони не усвідомлюють цього і не визнають себе націоналістами, бо вони не знають, що таке націоналізм і не розуміють, у чому його справжня сутність.*

З цього приводу варто зазначити, що *Євромайдан*, який став в Україні **символом** протесту українців проти злочинних дій влади, був **вибухом** передовсім неусвідомленого українського націоналізму. Цей вибух, який змусив зрадницьку злочинну владу ганебно втекти з України, переконує, зокрема, в тому, що для *переможної національно-визвольної боротьби* нації потрібно **завжди виступати єдиним фронтом**.

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ. В літературі є дуже багато різних визначень національної ідеї, зокрема й української, але в кожному з них відображено лише окремі її елементи, а от визначення сутності національної ідеї як цілості немає.

Пояснюється це тим, що для встановлення її сутності потрібно спочатку визначити значення слова “ідея”. Відомо, що в сучасній довідковій літературі наведено чотири значення цього слова, проте тільки одне з них має відношення до питання, що з’ясується, а саме: *Ідея — це основний принцип світогляду.* Якщо взяти до уваги це його значення, то найбільш загальне визначення значення поняття “національна ідея” буде таким:

**національна ідея —
це основний принцип світогляду нації.**

У такому випадку для встановлення сутності національної ідеї потрібно з’ясувати: по-перше, *що таке світогляд*, а по-друге, *що є основним принципом світогляду нації*.

Світогляд. Як свідчать сучасні досягнення у вивченні цього поняття, світогляд не слід розуміти буквально — лише як систему поглядів на світ, а як активне самовизначення людини у світі, котра шукає шляхи від ідеї до дії. З цих позицій світогляд є системою принципів та знань, ідеалів і цінностей, надій та вірувань, поглядів на сенс і мету життя, котрі визначають діяльність індивіда або соціального суб’єкта й органічно входять до його вчинків і норм мислення. У випадку невідповідності між думкою та дією розквітає соціальна мімікрія, конформізм, лицемірство, тобто починається глибинна криза наявних світоглядних цінностей. Тоді постає проблема розробки нових цінностей і світогляду. Без цього суспільство не може функціонувати, оскільки світогляд є формою його суспільної самосвідомості, через яку суб’єкт усвідомлює свою соціальну сутність і оцінює свою духовно-практичну діяльність.

Основний принцип світогляду нації. Сутність цього принципу обґрунтована вище при розгляді націоналізму, — це *генетично визначений принцип*, згідно з яким усі люди надають переваги власним інтересам та інтересам своїх націй перед такими ж інтересами всіх інших націй. А оскільки світогляд нації — це певна філософія, то в даному випадку можна говорити про *філософію національної ідеї*, сутність якої можна викласти таким чином:

філософія національної ідеї — це світогляд нації, її переконання, які в нормальних природних умовах формуються на базі основного, генетично визначеного принципу, згідно з яким усі люди в боротьбі за виживання змушені власні інтереси та інтереси своєї нації — інтереси політичні, економічні, культурні та духовні, завжди і в усьому ставити на перше місце перед такими ж інтересами всіх інших націй.

Отже, виходить, що *філософії націоналізму і національної ідеї* фактично є ідентичними, і зумовлене це тим, що вони формуються на одному і тому ж *основному принципі світогляду нації*.

Сказане дає підстави стверджувати, що **національна ідея — це філософія, яка формує у людей переконання, спрямовані на відстоювання та захист усіх інтересів своєї нації — інтересів політичних, економічних, культурних та духовних, а не тільки окремих елементів цих інтересів.**

Базуючись на такій сутності націоналізму та національної ідеї, можна приступити до виявлення того, що є у них спільне і того, чим вони різняться.

Спільне для націоналізму та національної ідеї закладене вже в їхніх назвах, які є похідними від одного і того ж слова — “нація”. Цей факт свідчить про те, що зазначені два поняття стосуються саме нації, тобто народу, який вже достатньо самоорганізувався та внутрішньо структурувався і почав сам усвідомлювати себе нацією

Проте найважливішим спільним є те, що цими двома назвами позначають одну і ту ж філософію, яка формується на одному і тому ж основному принципі світогляду нації.

Отже, серйозних підстав для протиставлення національної ідеї та націоналізму, як це роблять деякі представники української еліти, немає. Необхідно, проте, зазначити, що ці два поняття все ж таки мають певні відмінності.

Відмінне. Націоналізм та національна ідея різняться між собою тільки тим, що на основі *філософії націоналізму* створені ідеологія та політика націоналізму, на базі яких, своєю чергою, формується *націоналістичний політичний рух*, тоді як на базі національної ідеї нічого подібного не створено.

Цей факт дає підстави стверджувати, що *національну ідею* можна реалізувати тільки за умови використання нацією *ідеології та політики націоналізму*.

Отже, національна ідея будь-якої нації, в тому числі, й українська національна ідея — це категорія тільки світоглядна, яка без ідеології та політики націоналізму прикладного значення не має.

Цей факт повинна добре усвідомити еліта української нації, передовсім політична, усвідомити для того, щоби не відволікатися на пошук того, що не має прикладного значення, а **належним чином** скористатися **природним націоналізмом**.

Україна, маючи реальні можливості створити **економічне диво** і стати потужною європейською національною державою, **створить його тільки тоді, коли українська еліта озброїться та наснажить філософією природного націоналізму, а її представники стануть справжніми націоналістами**, тобто людьми, які всі інтереси української нації-держави — інтереси політичні, економічні, культурні та духовні завжди і у всьому ставитимуть на перше місце, причому не тільки перед такими ж інтересами всіх інших націй, але й перед своїми власними, груповими, корпоративними та партійними інтересами. ■